

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย

ประเทศไทยมีความได้เปรียบในด้านความหลากหลายทางชีวภาพ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีเอกลักษณ์โดดเด่นในแต่ละพื้นที่ กระจายอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศ หากสามารถนำจุดเด่นเหล่านั้นมาพัฒนาต่อยอดสร้างมูลค่าและคุณค่า จะสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชน ทำให้ประชาชนในชุมชนต่าง ๆ มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้ สอดรับกับมาตรการกระตุ้นเศรษฐกิจฐานราก ตามนโยบายประชารัฐ ที่ต้องการสร้างรายได้ให้กับประชาชน และผลักดันให้ชุมชนมีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน เป็นหนทางที่จะนำพาให้ประเทศหลุดพ้นจากกับดักประเทศรายได้ปานกลาง และสามารถขับเคลื่อนไปสู่การเป็นประเทศที่พัฒนาและประเทศที่มีรายได้สูงในที่สุด

อุดรดิตต์เป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ทางภาคเหนือตอนล่าง อยู่ในเขตรอยต่อระหว่างวัฒนธรรมล้านนา ล้านช้าง และไทยกลาง เป็นผลให้ลักษณะวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภาษาถิ่นและงานประเพณีพื้นบ้านต่าง ๆ มีลักษณะผสมผสาน แต่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างลงตัว ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดอุดรดิตต์ประมาณ 60 % ของพื้นที่ทั้งหมด เป็นภูเขาสูงและที่สูงอยู่ในบริเวณทางด้านเหนือ และทางตะวันออกของจังหวัด โดยเฉพาะในเขตอำเภอเมือง อำเภอลับแล เป็นแหล่งปลูกไม้ผลเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัด เช่น ลำไย ลิ้นจี่ ฝรั่ง กล้วย ฝรั่ง ฝรั่ง ฝรั่ง เป็นต้น (จังหวัดอุดรดิตต์, 2560. ออนไลน์) ทำให้ได้ชื่อว่าเป็น “ภูเขากินได้” โดยลักษณะพื้นที่เพาะปลูกในอำเภอลับแลเป็นแบบวนเกษตร (Agro-forestry) ในรูปแบบของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ดิน และน้ำ จึงเห็นป่าไม้กระจายทั่วไปในพื้นที่สวน หรือเรียกว่าเป็นระบบการทำสวนป่าธรรมชาติ มีความสมบูรณ์ของระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ ทำให้ผลไม้ที่ปลูกมีความโดดเด่นด้านรสชาติเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของผลไม้ที่ปลูกในจังหวัดอุดรดิตต์ อาทิเช่น ทุเรียน ลองกอง ลำไย เป็นต้น มูลค่าผลผลิตทุเรียน ลองกอง ลำไย จากระบบวนเกษตรดังกล่าวในปี 2558 ประมาณ 1,348 ล้านบาท หรือ ร้อยละ 17 ของ GPP ด้านการเกษตรของจังหวัดอุดรดิตต์ (เจษฎา มิ่งฉาย, 2555) อย่างไรก็ตาม มูลค่าทางเศรษฐกิจของไม้ผลส่วนใหญ่มาจากทุเรียนหมอนทอง ทุเรียนหลงลับแล และลองกอง ส่วนผลผลิตลำไยนั้น ในระยะ 10 กว่าปีที่ผ่านมามีราคาตกต่ำเหลืออีกโลกรั่มละ 5-6 บาทเท่านั้น (เท่ากับค่าจ้างตัดลำไย) ขณะที่กระบวนการผลิตลำไยมีต้นทุนเฉลี่ยสูงถึง 22.30 บาทต่ออีกโลกรั่ม (คณะวิจัยผู้สังเคราะห์ : วันที่ 4 ธันวาคม 2559) จึงทำให้เกษตรกรหลายรายตัดต้นลำไยทิ้งแล้วเสียยอดต้นลองกองแทน เพราะลองกองมีราคาสูงกว่าลำไย คงเหลือไว้เฉพาะต้นลำไยที่เก็บไว้กินเองเท่านั้น จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับประธานกลุ่มไม้ผลจังหวัดอุดรดิตต์ (นายสุชาติ ปินจันทร์ : 4 ธันวาคม 2559) พบว่า ปัจจุบันพื้นที่ปลูกลำไยของ อำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตต์ มีเหลือไม่ถึงร้อยละ 20 จึงเป็นที่น่าสังเกตว่า ในอนาคตอาจทำให้ผลผลิตลำไยหมดไปจากลับแลก็เป็นได้ และที่สำคัญคำขวัญของจังหวัดที่บอกว่า “เมืองลำไยหวาน” อาจต้องเปลี่ยนไปเป็นคำอื่นแทน

ดังนั้นจึงต้องการให้ทางจังหวัดหรือผู้เกี่ยวข้องหันมาอนุรักษ์ไว้ ด้วยการปลูกต้นยางสดเพิ่มขึ้นหรือปลูกทดแทนที่ตัดโค่นทิ้งไป เพื่อให้ยางสดอยู่คู่อำเภอลับแล และจังหวัดอุตรดิตถ์ตลอดไป ในปัจจุบันจังหวัดอุตรดิตถ์เป็นแหล่งปลูกยางสดที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย มีเกษตรกรผู้ปลูกยางสดจำนวน 7,093 ราย และปริมาณผลผลิต 14,658.6 ตัน (กรมส่งเสริมการเกษตร ข้อมูล ณ วันที่ 26 เมษายน 2559) อย่างไรก็ตาม การที่ยางสดเหลือไม่ถึงร้อยละ 20 นั้น ถือว่าเป็นเรื่องดีกับเกษตรกรที่ยังมีผลผลิตอยู่ เพราะในปี พ.ศ.2560 ราคาเพิ่มขึ้นจากกิโลกรัมละ 6 บาทเป็นกิโลกรัมละ 15-20 บาท แต่ก็ยังจำหน่ายได้ไม่มาก เนื่องจากผลยางสดมีข้อจำกัดคือ มียางที่เปลือก และเน่าเสียง่าย เมื่อเก็บไว้ประมาณ 2-3 วัน เปลือกจะเริ่มมีสีน้ำตาล ทำให้แม่ค้า/พ่อค้า ไม่รับซื้อ ประกอบกับต้นยางสดค่อนข้างสูง ทำให้ค่าจ้างตัดแพง เกษตรกรจึงปล่อยให้ร่วงคาต้น เป็นปุ๋ยบำรุงดินในสวนแทน คิดเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจที่สูญเสียไปไม่น้อยกว่า 219.89 ล้านบาทต่อปี หรือประมาณ 30,999.44 บาทต่อครัวเรือนต่อปี จากการจัดเวทีเสวนากับเกษตรกร พบว่า ที่ยังคงรักษาต้นยางสดไว้แม้ว่าขายไม่ได้ราคา เป็นเพราะต้องการอนุรักษ์ยางสดให้อยู่คู่กับจังหวัดอุตรดิตถ์ เพราะยางสดเป็นผลไม้ประจำจังหวัดอุตรดิตถ์ ดังคำขวัญของจังหวัดอุตรดิตถ์ ที่ว่า “เหล็กน้ำพี้ลือเลื่อง เมืองยางสดหวาน บ้านพระยาพิชัยดาบหัก ถิ่นสักใหญ่ของโลก” ดังนั้นหากเกษตรกรสามารถจำหน่ายยางสดในราคาที่สูงกว่า 22.30 บาทต่อกิโลกรัม (ราคาต้นทุนเฉลี่ย) จะก่อเกิดรายได้คิดเป็นมูลค่าไม่น้อยกว่า 326.88 ล้านบาทต่อปี หรือ ไม่น้อยกว่า 46,085.82 บาทต่อครัวเรือนต่อปี อย่างไรก็ตาม เนื่องจากยางสดมีอายุการเก็บรักษาสั้นและมียางที่เปลือก จึงเป็นข้อจำกัดทำให้ผู้บริโภคส่วนใหญ่ไม่นิยมรับประทานยางสด ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้จึงมีทางเลือกในการแก้ปัญหาด้านราคาและผลผลิตยางสด 2 ช่องทาง คือ 1) จำหน่ายผลผลิตยางสดในลักษณะการผลิตยางสดแบบประณีต (ร้อยละ 20 ของยางสดทั้งหมด) และ 2) นำไปแปรรูปเพื่อเพิ่มทั้งมูลค่าและคุณค่ายางสดให้มีราคาสูงขึ้น (ร้อยละ 80 ของยางสดทั้งหมด)

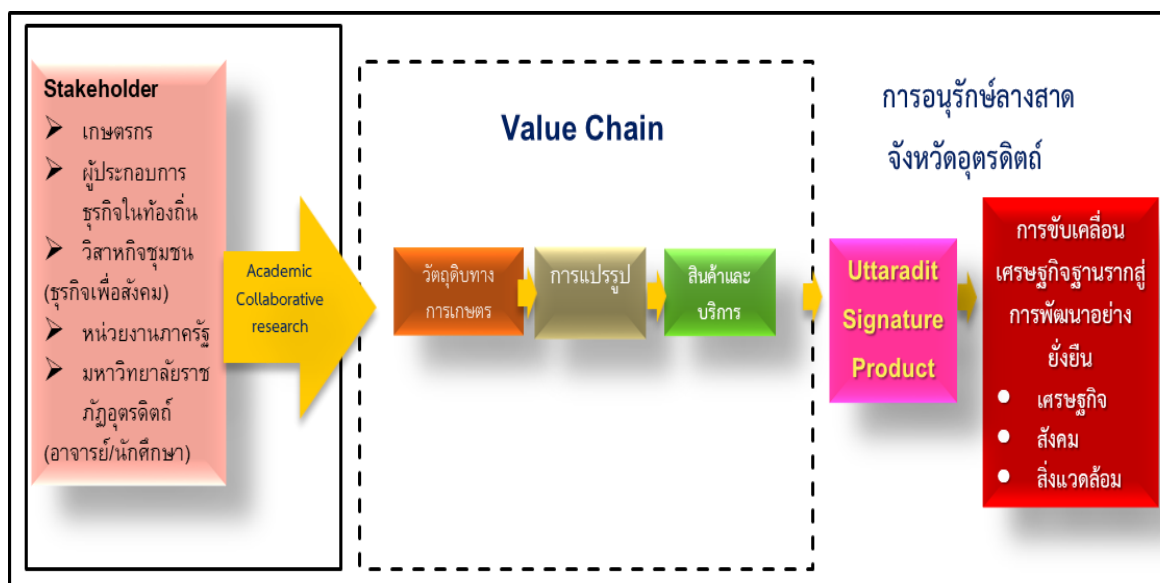
จากการศึกษางานวิจัยที่ผ่านมา พบว่า มีการศึกษาทางด้านวิทยาการเก็บเกี่ยวยางสดเพื่อยืดอายุการเก็บผลยางสด (ภูมิพัฒน์ พัทธินันท์ปริดา. มปป., วาสนา พิทักษ์พล และคณะ. 2553, กิตติ เมืองตุ้ม. 2559) ทำให้เห็นความเป็นไปได้ในการกระจายวัตถุดิบสดไปยังตลาดเฉพาะกลุ่ม (Niche Market) การศึกษาคูณค่าทางโภชนาการ องค์ประกอบทางเคมี และฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาของพืชสกุลยางสด (สาโรจน์ จินประชา. 2555.) สามารถเสริมคุณค่าและสร้างจุดขายให้กับยางสด เนื่องจากพืชสกุลยางสดจัดเป็นพืชสมุนไพรที่สำคัญในการรักษาโรคต่าง ๆ นอกจากนี้มีการศึกษาความเป็นไปได้ในการนำยางสดมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ ได้แก่ น้ำยางสดพาสเจอร์ไรซ์ ไวน์ยางสด ยางสดในน้ำเชื่อม และแยมยางสด (วรรณกนก เชื้อนสุข. 2545) รวมทั้งยางสดแช่อบแห้ง (ปิยวรรณ ปาลาศ และคณะ. 2553) เพื่อเพิ่มมูลค่าและแก้ปัญหาลางสดล้นตลาด พบว่าผลิตภัณฑ์แปรรูปจากยางสดได้รับความสนใจจากผู้บริโภคค่อนข้างมาก อย่างไรก็ตามเนื่องจากเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ ยังไม่มีการนำไปแปรรูปในเชิงพาณิชย์

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ทำให้คณะผู้วิจัยเลือกกลางสาด ผลไม้ประจำจังหวัดอุดรดิตถ์ เป็นวัตถุประสงค์สำหรับสร้างผลิตภัณฑ์อัตลักษณ์ (Signature Product) ของจังหวัดอุดรดิตถ์ เพื่อขับเคลื่อน เศรษฐกิจฐานราก ในลักษณะของงานวิจัยเชิงพาณิชย์ (Commercialization Research) โดยมีการ ทำงานแบบร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมเรียนรู้กับภาคีในพื้นที่ ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนหรือธุรกิจ (ผู้ประกอบการในท้องถิ่น) และเกษตรกรผู้ปลูกกลางสาด สอดรับกับนโยบายการพัฒนาประเทศของรัฐบาล “ประเทศไทย 4.0” ที่ต้องการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่ “Value-Based Economy” หรือ “เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม” โดยใช้แนวทาง “สานพลังประชารัฐ” พัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้ เกิดความมั่นคง และยั่งยืน ทำให้ประชาชนในชุมชนต่าง ๆ มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

ประกอบกับมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ เป็นสถาบันการศึกษาที่ทำงานวิจัยและบริการ วิชาการร่วมกับชุมชนท้องถิ่นมายาวนานตั้งแต่ปี พ.ศ.2540 และได้สร้างระบบและกลไกการบริหารจัดการ เพื่อบูรณาการพันธกิจของมหาวิทยาลัยทั้ง 4 ด้านได้แก่ ผลิตบัณฑิต วิจัย บริการวิชาการ และทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรม ควบคู่กับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น โดยการทำงานประสาน 4 ภาคี ได้แก่ ภาควิชาการ (เครือข่ายมหาวิทยาลัย) ภาคราชการจังหวัด (เกษตรจังหวัด พัฒนาชุมชน หอการค้า) ภาคองค์กรท้องถิ่น และภาคเกษตรกร ทั้งนี้ นโยบายของมหาวิทยาลัยมุ่งหวังให้มีการปฏิบัติพันธกิจในลักษณะของ มหาวิทยาลัยพันธกิจสัมพันธ์กับสังคม (Engagement University) และตอบโจทย์ของการปรับ ยุทธศาสตร์ (Re-Profiling) ของมหาวิทยาลัยในประเด็นเกษตร อาหาร และสิ่งแวดล้อม ภายใต้ การขับเคลื่อนประเทศไทยสู่เป้าหมายของการหลุดพ้นกับดักจากรายได้ปานกลางในเรื่องของเกษตรและ อาหาร ในทิศทางการพัฒนา Thailand 4.0 ที่สอดคล้องกับการพัฒนาจังหวัดอุดรดิตถ์ ทั้งนี้ เพื่อให้ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ได้ปฏิบัติพันธกิจที่สนองต่อปรัชญาของมหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อท้องถิ่น ตาม พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547 อย่างเต็มศักยภาพ โดยมีผลงานที่ร่วมมือกับชุมชน ท้องถิ่นที่มีคุณค่าควรแก่การสานต่อจำนวนมาก อย่างไรก็ตาม โครงการส่วนใหญ่มีลักษณะของปัจเจก บุคคล ขาดการบ่มเพาะสานพลังต่อเนื่อง ซึ่งในช่วงปี พ.ศ. 2540–2559 มหาวิทยาลัยได้รับทุนวิจัยเชิง กลยุทธ์เพื่อประเมินสถานภาพองค์ความรู้และพัฒนาชุดโจทย์วิจัยที่สนองต่อเป้าหมายวิสัยทัศน์การพัฒนา พื้นที่จังหวัดอุดรดิตถ์ จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ทำให้เกิดเครือข่ายระหว่าง มหาวิทยาลัยฯ กับภาคี ทุกภาคส่วนอย่างเป็นทางการและเป็นรูปธรรม และรับงบประมาณสนับสนุนทุนวิจัยที่มีการ ดำเนินการร่วมกับภาคีเครือข่าย อาทิเช่น โครงการวิจัยพัฒนาเครือข่ายการวิจัยท้องถิ่นอุดรดิตถ์ แพร่ น่าน โครงการวิจัยพัฒนาระบบประกันคุณภาพงานวิจัยแบบบูรณาการเพื่อส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนของ เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏและองค์กรท้องถิ่นเขตภาคเหนือตอนล่าง โครงการวิจัยการพัฒนาเครือข่าย ระหว่างภาครัฐภาคเอกชนและภาคชุมชนเพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์แบบครบวงจรภายใต้นโยบายหนึ่ง ตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม 5 จังหวัดภาคเหนือ โครงการวิจัยรูปแบบการจัดการเครือข่ายวิสาหกิจ ชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน และโครงการสร้างเสริมสุขภาวะจังหวัดอุดรดิตถ์ : ทำเหนือเมืองนำอยู่ จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ที่มีการดำเนินงานแบบบูรณาการพันธกิจ

แบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาพื้นที่ หรือเรียกว่า “อูตรดิตถ์โมเดล” นอกจากนี้ ยังมีโครงการวิจัยการศึกษา และพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตร : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์กับเครือข่ายเกษตรกร องค์กรท้องถิ่นจังหวัดอุตรดิตถ์ และภาคี และชุดโครงการบูรณาการเชิงพื้นที่เพื่อการพัฒนาจังหวัดต้นแบบการ ป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ไม่พร้อมในวัยรุ่น จังหวัดอุตรดิตถ์ โครงการศึกษาและพัฒนาระบบ การจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์กับเครือข่ายเกษตรกร องค์กรท้องถิ่น จังหวัดอุตรดิตถ์และภาคี โครงการศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรเพื่อลดความเสียหายของ เกษตรกร ตลาดข้าวอินทรีย์และทุเรียนหลงลับแลจังหวัดอุตรดิตถ์ และชุดโครงการวิจัยชุมชน ท้องถิ่นนำอยู่โดยเครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏ

อนึ่ง ช่องว่างในการวิจัยที่ผ่านมาในส่วนของ การวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ยังขาดการ ต่อยอดเชิงพาณิชย์และยังไม่ครอบคลุมตลอดห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain) ดังนั้น มหาวิทยาลัยราชภัฏ อุตรดิตถ์ร่วมกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่ จึงมีแนวคิดในการพัฒนาโครงการ “กระบวนการวิจัยเพื่อ ขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากด้วยผลิตภัณฑ์อัตลักษณ์ของจังหวัดอุตรดิตถ์สู่การต่อยอดเชิงพาณิชย์ : กรณีศึกษาลานสาธิตอุตรดิตถ์” ใช้แนวคิดของการทำงานวิจัยเชิงพื้นที่ ผสมกับงานวิจัยเชิงพาณิชย์ โดยใช้ ลานสาธิตอุตรดิตถ์ เป็นเครื่องมือในการกระจายรายได้ให้กับเกษตรกรในพื้นที่อย่างยั่งยืน ผ่านกระบวนการ ทำงานวิจัยแบบร่วมมือทางวิชาการ (Academic Collaborative Research) ภายใต้ห่วงโซ่อุปทานและ ห่วงโซ่คุณค่าเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการ ที่มีคุณค่าและมูลค่า สอดคล้องกับบริบทของชุมชน โดยมี ค่านิยมร่วม (Core value) คือการอนุรักษ์ลานสาธิตอุตรดิตถ์ และยึดหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) 3 ประการ เป็นหัวใจของการทำงาน ได้แก่ 1) การสร้างความเป็นธรรม ความถูกต้องทางสังคม 2) การรักษาความมั่นคงยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม และ 3) การขับเคลื่อน ทางเศรษฐกิจ กระบวนการทำวิจัยครั้งนี้มีภาคีที่ร่วมทำงาน 4 ภาคส่วน ได้แก่ ภาควิชาการ (มหาวิทยาลัย ราชภัฏอุตรดิตถ์) ภาคเอกชน (หอการค้าจังหวัดอุตรดิตถ์ บริษัทชัยเจริญคอมพิวเตอร์ จำกัด บริษัท สวนผลไม้ไม้ฉำฉำ จำกัด ร้านบ้านบนดอย) ภาครัฐ (หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บริษัทประชารัฐ) ภาคประชาชน (เกษตรกรผู้ปลูกกลางสาธิต วิสาหกิจชุมชนแปรรูปกลางสาธิตบ้าน ด่านนาขาม) ดังกรอบแนวคิดการวิจัย (ภาพที่ 1.1)

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

คำสำคัญ (keywords) ของโครงการวิจัย

เศรษฐกิจฐานราก, สินค้าอัตลักษณ์, กลางสาตจังหวัดอุดรดิตต์

Local Economy, Signature Product, Langsat in Uttaradit

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างสินค้าอัตลักษณ์ (Signature Product) ของจังหวัดอุดรดิตต์
2. เพื่อสร้างกลไกการทำงานเชิงสานประโยชน์ร่วมกัน และระบบขับเคลื่อนงานวิจัยพื้นที่

เชิงพาณิชย์ในมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตต์

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่

1.1 วิเคราะห์สถานการณ์ปัญหา ปัจจัยและเงื่อนไขของการผลิตกลางสาต จังหวัดอุดรดิตต์

1.2 สร้างสินค้าอัตลักษณ์ (Signature Product) ของจังหวัดอุดรดิตต์

1.3 สร้างกลไกการทำงานเชิงสานประโยชน์ร่วมกัน และระบบขับเคลื่อนงานวิจัยพื้นที่เชิง

พาณิชย์ในมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตต์

1.4 สังเคราะห์องค์ความรู้ ถอดบทเรียนการดำเนินโครงการยกระดับความสามารถของ

เกษตรกรผู้ผลิตกลางสาตจังหวัดอุดรดิตต์

2. ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่

2.1 ผู้ประกอบการในพื้นที่ที่ร่วมดำเนินงานวิจัย ได้แก่ บริษัทสวนผลไม้ภาค
บริษัทบุญดำรงค์กรีนฟาร์ม ร้านฟาร์มเมอร์ซ็อบ และร้านบ้านบนดอย

2.2 เกษตรกรผู้ผลิตกลางสาดคุณภาพตำบลแม่พูล ตำบลน่านกกก อำเภอลับแล ตำบลน้ำริด
และตำบลบ้านด่านนาขาม อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์

2.3 องค์กรท้องถิ่น ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านด่านนาขาม จังหวัดอุตรดิตถ์

2.4 ภาคราชการ ได้แก่ สหกรณ์การเกษตรเมืองลับแล พาณิชย์จังหวัด เกษตรจังหวัด
อุตรดิตถ์ เกษตรอำเภอ เครือข่ายสถานศึกษา พัฒนาชุมชนจังหวัดอุตรดิตถ์

2.5 ภาควิชาการ ได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

3. ขอบเขตด้านพื้นที่การศึกษา ได้แก่ ตำบลบ้านด่านนาขาม ตำบลน้ำริด ตำบลแม่พูล และ
ตำบลน่านกกก